

प्रत्येक जन्म एवं मृत्यु का रजिस्ट्रीकरण सुनिश्चित करें

भारत सरकार

GOVERNMENT OF INDIA

गृह मंत्रालय

MINISTRY OF HOME AFFAIRS/GRIH MANTRALAYA

जनगणना कार्य निदेशालय, गुजरात

Directorate of Census Operations, Gujarat

सेन्सस भवन, सेक्टर 10/ए, गांधीनगर - 382 010

Census Bhavan, Sector 10/A, Gandhinagar - 382 010

Phone :
JDCO(Direct) : 079-23230813
(General) : 079-23238067
079-23231156
Fax : 079-23237160
E-mail : dco-guj.rgi@censusindia.gov.in

दिनांक/Date :

सं.सीईएन-2021/19011/1/2018/४न(गु४)

ભારતની વસતિ ગણતરી 2021 - પરિપત્ર નં. 3

પ્રતિ,

કલેક્ટર/કમિશનરશ્રી મહાનગરપાલિકા

વિષય:- 2021ની વસતિ ગણતરી માટે શહેરી જૂથ (Urban Agglomeration)ની રચના અંગે.

મહોદય/મહોદયા,

- 2021ની વસતિ ગણતરી માટે ગ્રામ્ય-શહેરનાં વર્ગીકરણની કામગીરી પરિપત્ર નં.2, તા.04/09/2018 આ કચેરી હસ્તક ચાલુ છે. 2021ની વસતિ ગણતરી માટે શહેરો અને ગામોની યાદી તૈયાર કર્યા પછી રાજ્યમાં શહેરી જૂથ (Urban Agglomeration)ની ઓળખ કરવાની કામગીરી શરૂ કરવાની છે. રાજ્યમાં શહેરી જૂથની રચનાની કામગીરી નીચે આપેલી સુચનાઓ મુજબ કરવાની રહેશે.
2. 2011ની વસતિ ગણતરી સમયે અપનાવવામાં આવેલી શહેરી જૂથ (U.A.)ની સંકલ્પના 2021ની વસતિ ગણતરી માટે પણ લાગુ રહેશે. તે મુજબ, શહેરી જૂથ, શહેરી વિસ્તારોનો નિરંતર વિકાસ થવાથી બને છે. જેમાં એક શહેર અને તેની આસપાસનાં બાહ્ય વિકસીત વિસ્તાર અથવા બે અથવા તેનાથી વધારે ભૈતિક રૂપે જોડાયેલાં શહેરો અને આવાં શહેર કે જેની આસપાસ બાહ્ય વિકસીત વિસ્તારની સાથે અથવા તે સિવાય આવેલાં હોય છે. કેટલીક બાબતોમાં કોઈ વૈધાનિક શહેર (Statutory Town)ની આસપાસ રેલ્વે કોલોનીઓ, વિશ્વ વિદ્યાલય પરિસરો, બંદર વિસ્તારો, સૈનિક છાવણીઓ વગેરે સ્થાપિત થઈ જાય છે. જે તેની વૈધાનિક

સીમાઓ(Statutory Limit)થી બહાર પણ શહેરથી જોડાયેલા ગામ અથવા ગામોની રેવન્યુ સીમાઓની અંદર આવે છે. સંભવ છે કે, આવા દરેક ક્ષેત્ર, એક સ્વતંત્ર શહેરી એકમ (Unit) હોવાનાં માપદંડોને પૂર્ણ ન કરતાં હોય પણ તે નિરંતર શહેરી વિકસીત વિસ્તાર (એટલે કે બાહ્ય વિકસીત વિસ્તાર)નાં રૂપે વિદ્યમાન શહેરોની સાથે ભેળવવાને પાત્ર હોય. 2021ની વસતિ ગણતરી અંગે શહેરી જૂથની ઓળખ માટે નીચે લખેલા માપ દંડ અપનાવવામાં આવશે.

- a. કોઈ શહેરી જૂથનું મૂળ શહેર અથવા તેના એકમ તરીકેનું ઓછામાં ઓછું એક નગર આવશ્યક રીતે વૈધાનિક શહેર (Statutory Town) હોવું જોઈએ. અને
- b. શહેરી જૂથ (એટલે કે તે બધા જ એકમો સહિત)ની કુલ વસતિ 2011ની વસતિ ગણતરી મુજબ 20,000થી ઓછી હોવી જોઈએ નહીં.

3. ઉપરોક્ત આધારભૂત માપદંડ પૂર્ણ થયા પછી નીચે દર્શાવેલ સંભવિત સ્થિતિઓમાં શહેરી જૂથોની રચના કરવામાં આવશે.

- i. એક અથવા વધુ બાહ્ય વિકસીત વિસ્તારવાળા વૈધાનિક શહેરો કે જેનો બાહ્ય વિકસીત વિસ્તાર વૈધાનિક શહેરોની સીમાથી બહાર હોય, પણ જોડાયેલ ગામ સાથે અથવા ગામોની સીમાઓની અંદર હોય, એક નિરંતર, શહેરી વિસ્તરણ થતું હોય. અથવા
- ii. બે અથવા વધારે જોડાયેલાં શહેર અને તેના બાહ્ય વિકસીત વિસ્તારો (જેમાં ઓછામાં ઓછું એક વૈધાનિક શહેર હોય), જો કોઈ હોય તો, બિન્દુ (i)માં દર્શાવ્યા મુજબ શહેરી જૂથ થશે.

એટલું જ પુરતું નથી. અલગ અલગ સ્થાનિક પરિસ્થિતિઓમાં આવા પ્રકારનાં અન્ય જૂથો પણ હોઈ શકે છે, કે જેને શહેરી જૂથ ગણી શકાય. માત્ર શરત એ છે કે તે એકબીજાથી જોડાયેલા હોવાની મૂળભૂત શરતને પૂર્ણ કરતાં હોય. એ પણ સંભવ છે કે, શહેરી જૂથથી બનતો વિસ્તાર વૈધાનિક રૂપે અધિસૂચિત(નોટિફિકેશન)થી મુખ્ય શહેરી એકમો તથા સાથે સાથે શહેરની બાહ્ય વિકસીત વિસ્તારોની સીમાઓમાં થયેલા પરિવર્તનો અનુસાર એક વસતિ ગણતરીથી બીજી વસતિ ગણતરી દરમિયાન ફેરફાર થઈ શકે છે.

4. કેટલાક એવા કિસ્સાઓ સામે આવેલા છે કે જેમાં ગામનાં ભાગોને શહેરથી જોડાયેલા ન હોવા છતાં પણ એ આધાર પર શહેરી જૂથમાં સામેલ કરાયેલ હતા કે ભવિષ્યમાં તે વિસ્તાર શહેરની સાથે જોડાઈ જશે. આ યોગ્ય નથી, એટલે કે બાહ્ય વિકસીત વિસ્તારનો સમાવેશ કરતી વખતે વિશેષ સાવધાની રાખવી જોઈએ કે ભવિષ્યમાં થવાવાળા શહેરી વિસ્તરણ પર ધ્યાન આપ્યા વિના માત્ર વર્તમાન શહેરી વિકસીત

વિસ્તાર ને જ ધ્યાનમાં રાખીને શહેરી જૂથની રચના કરવાની રહેશે. કોઈ શહેરના બાહ્ય વિકસીત વિસ્તારો અને શહેરી જૂથનાં નિર્ધારણ કરતાં પહેલાં નીચેની બાબતો ધ્યાનમાં રાખવી જોઈએ.

- i. જો કોઈ શહેરી વિશેષતાઓ વાળાં ગામ કે ગામો અને કોઈ શહેરની વૈધાનિક સીમાની વચ્ચે કેટલોક વસતિ વગરનો વિસ્તાર હોય તો, તે શહેરનો શહેરી જૂથ બનાવવા માટે તે ગામોનો બાહ્ય વિકસીત વિસ્તાર માનવો જોઈએ નહિં કેમકે વચ્ચે આવેલા વસતિ વગરના વિસ્તારને કારણે તે શહેરની સાથે સંપૂર્ણ રીતે જોડાયેલા નથી.
- ii. જો કોઈ મુખ્ય શહેરની નજીક કોઈ શહેર છે પરંતુ તે મુખ્ય શહેરથી દેખીતી રીતે જોડાયેલું નથી પરંતુ કોઈ મધ્યવર્તી (વચ્ચે આવેલ) ગ્રામ્ય ક્ષેત્ર દ્વારા અલગ આવેલ છે તો શહેરી જૂથ બનાવવા માટે આવા શહેરોનો સમાવેશ કરવો જોઈએ નહિં. આવા વિસ્તારોને શહેરી જૂથ તરીકે ત્યારે જ ગણી શકાય કે જ્યારે મધ્યવર્તી ગ્રામ્ય વિસ્તાર આવી શહેરી વિશેષતાઓ ધરાવતા થયા હોય કે જે તેને બાહ્ય વિકસીત વિસ્તાર માનવા યોગ્ય બનાવતી હોય.
- iii. કોઈ શહેર કે બાહ્ય વિકસીત વિસ્તારનું નિર્ધારણ કરતી વખતે એ સુનિશ્ચિત કરવું જોઈએ કે તેમાં તેના માળખામાં અને સુવિધાઓનાં સંદર્ભમાં અપેક્ષિત શહેરી વિશેષતાઓ જેવી કે, પાકા રસ્તા, વિજળી, નળ, ગંદા પાણી વગેરેનો નિકાલ માટે પાણી નિકાલની વ્યવસ્થા, શૈક્ષણિક સંસ્થા, પોસ્ટ ઓફિસ, આરોગ્ય સુવિધાઓ, બેંક વગેરે આવેલા હોય. બાહ્ય વિકસીત વિસ્તાર ગામ કે પેટાપરં અથવા વસતિ ગણતરીના બ્લોક જેવું વ્યવહારિક એકમ હોવું જોઈએ તથા હદ અને સ્થળ સ્થિતિની દૃષ્ટીએ તેની સ્પષ્ટ ઓળખ થવી જોઈએ.
- iv. કોઈ એવા રેવન્યુ ગામ/ગામોની બાબતમાં જેને પૂર્ણ રીતે કોઈ શહેરનો બાહ્ય વિકસીત વિસ્તાર માનવામાં આવે છે, ગણતરીમાં છૂટી ન જાય તે માટે રેવન્યુ ગામ/ગામોનો કોડ નંબર અને નામનો ઉલ્લેખ પ્રાથમિક વસતિ ગણતરીની તારીખનાં ગ્રામ્ય માળખામાં અવશ્ય બતાવવા જોઈએ. પરંતુ તેના આંકડા સંબંધિત શહેરી જૂથનાં સંદર્ભમાં આપવામાં આવશે. આ જ રીતે જ્યારે ગામ કે ગામનો અમુક ભાગને જ બાહ્ય વિકસીત વિસ્તાર રૂપે શહેરી જૂથમાં સમાવવામાં આવે તો બાહ્ય વિકસીત વિસ્તાર માનવામાં આવેલ ભાગનાં આંકડા શહેરી જૂથનાં સંદર્ભમાં અપાશે અને બાકી ગામનાં આંકડા ગ્રામ્ય માળખામાં આપવામાં આવશે.

- v. વસતિ ગણતરી સમયે ગણતરીનો બ્લોક બનાવતી વખતે એ બાબત ધ્યાનમાં રાખવી જોઈએ કે કોઈપણ ગણતરીનો બ્લોક કોઈ શહેર અથવા તેનાં બાહ્ય વિકસીત વિસ્તારની હદ એક બીજાને કાપે નહિં. બીજા શબ્દોમાં આવા બાહ્ય વિકસીત વિસ્તારનાં આકાર મુજબ બ્લોક અથવા જુદા જુદા બ્લોકો બનાવવા જોઈએ. આવા બ્લોકોને શહેરી ચાર્જના અંતિમ ચાર્જનાં ક્રમ પછીની ક્રમ સંખ્યા આપવી જોઈએ જેથી તેમને સરળતાથી ઓળખી શકાય. આ બધા બ્લોકોને સંબંધિત શહેર અથવા શહેરનાં ચાર્જ રજીસ્ટરમાં દર્શાવવાના રહેશે.
- vi. કોલકાતા, ચેન્નાઈ અને મુંબઈ શહેરી જૂથો સિવાય જે શહેરી જૂથોનાં સંઘટક એકમો એકથી વધારે જિલ્લામાં ફેલાયેલાં છે ત્યાં, શક્ય હોય ત્યાં સુધી એ ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ કે કોઈપણ શહેરી જુથ જિલ્લાની હદની બહાર ન હોય. સ્થળાંતર વિષયક પત્રકો તૈયાર કરવામાં આવનારી મુશ્કેલીથી બચવા માટે ખાસ કરીને આવું કરવામાં આવી રહ્યું છે. જો આ પ્રકારનાં કોઈ નવા કિસ્સા સામે આવે તો તેને આ કાર્યાલયનો સંપર્ક કરી અંતિમ રૂપ આપવું.
5. 2011ની વસતિ ગણતરીનાં આંકડાઓ સાથે તુલનાત્મકતા જાળવી રાખવા માટે એ સુનિશ્ચિત કરવું પડશે કે 2011નાં શહેરી જૂથમાં સામેલ કરેલા વિસ્તાર અત્યારે પણ તે શહેરથી જોડાયેલા હોય તો 2021ની વસતિ ગણતરી માટે શહેરી જૂથમાંથી બહાર કાઢવામાં ન આવે.
6. શહેરી આંકડાઓનો સમગ્ર આકાર, વર્ગિકરણ અને આંકડાઓનાં વિશ્લેષણ માટે સમગ્ર શહેરી જૂથને એક સળંગ શહેરી વિસ્તરણ માનવામાં આવશે, પરંતુ શહેરી જૂથનો પ્રત્યેક સંઘટક એકમોને વસતિ ગણતરીનાં આંકડાની સાથે અલગ અલગ દર્શાવવા જોઈએ. આ માટે આંકડાઓ પ્રદર્શિત કરવા 2011ની વસતિ ગણતરી પદ્ધતિનું અનુસરણ કરવાનું રહેશે.
7. શહેરો (શહેરી જૂથથી અલગ)ની કુલ સંખ્યાની ગણતરી કરતી વખતે 'શહેર' નાં રૂપે ગણવામાં આવેલ દરેક શહેરી ક્ષેત્ર ભલે તે વૈધાનિક(Notified/Statutory) અથવા વસતિ ગણતરી શહેર હોય તેને સંબંધિત શ્રેણીમાં અલગ શહેર તરીકે ગણવાં જોઈએ. જો બાહ્ય વિકસીત વિસ્તાર તેની પોતાની વિશેષતાઓનાં આધારે શહેર ગણવાને પાત્ર નથી તો તેની ગણતરી અલગ અલગ શહેરનાં રૂપમાં કરી શકાશે નહિં. પરંતુ તેની ગણતરી વૈધાનિક શહેરના બાહ્ય વિકસીત વિસ્તારના રૂપમાં કરવામાં આવશે. મુખ્ય નગર અને આવાં બાહ્ય વિકસીત વિસ્તારોના આંકડા અનિવાર્ય રીતે અલગ અલગ આપવા જોઈએ.

8. ઉપરોક્ત સુચનાઓ મુજબ આપના તાબાનાં શહેરી જૂથની રચના કરવામાં આવે તથા બીડાણ કરેલાં પ્રોજેર્મ (1 થી 5)માં તેનું વિવરણ ભરીને અત્રેની કચેરીની મંજૂરી માટે કોઈપણ સંજોગોમાં તા.31-12-2018 સુધીમાં મોકલી આપવું. પ્રસ્તાવિત પ્રત્યેક શહેરી જૂથને એનાં સંગઠીત એકમોનોં સ્થળ સ્થિતિ દર્શાવતો નકશો (Notional Map) તૈયાર કરવો જેમાં રેખાંકન અને યોગ્ય ભૂ-ચિન્હો દ્વારા તેની હદો તથા વાસ્તવિક શહેરી વિકસીત વિસ્તાર સ્પષ્ટ રીતે દર્શાવવા જોઈએ અને સમીક્ષા માટે તેને પ્રોજેર્મ સાથે મોકલી આપવા. વસતિ ગણતરી 2011 મુજબ શહેરી જૂથની સૂચિ આ સાથે તમારી જાણ માટે સંલગ્ન છે.

આપનો વિશ્વાસુ,

(પી.કે. સોલંકી, ભા.વ.સે.)
નિયામકશ્રી, વસતિ ગણતરી,
ગુજરાત, ગાંધીનગર

બિડાણ: પરિશિષ્ટ 1 થી 5

નકલ જાણ માટે અને આ બાબતે ઝડપથી કાર્ય કરવા સાડે વિનંતી સહ
રવાના:-

1. મુખ્ય સચિવ, ગુજરાત સરકાર, સચિવાલય, ગાંધીનગર.
2. અગ્ર સચિવ, સામાન્ય વહીવટ વિભાગ, ગુજરાત સરકાર, ગાંધીનગર.
3. અગ્ર સચિવ, મહેસુલ વિભાગ, ગુજરાત સરકાર, ગાંધીનગર.
4. અગ્ર સચિવ, શહેરી વિકાસ વિભાગ, ગુજરાત સરકાર, ગાંધીનગર.
5. નિયામકશ્રી, અર્થશાસ્ત્ર અને આંકડા નિયામકશ્રીની કચેરી, સેક્ટર-18, ગાંધીનગર

(પી.કે. સોલંકી, ભા.વ.સે.)
નિયામકશ્રી, વસતિ ગણતરી,
ગુજરાત, ગાંધીનગર

પત્રક 1
2011ની વસતિ ગણતરીના એવા શહેરી-જૂથો કે જે
2021ની વસતિ ગણતરીમાં કોઈ પણ પ્રકારના પ્રાદેશિક ફેરફાર વગર ચાલુ રહ્યા છે

રાજ્ય : ગુજરાત

જિલ્લાનું નામ : _____

અનુ. નં.	શહેરીજુથનું નામ અને તેની સાથે સંકળાયેલા એકમો	શહેર છે, નગર છે કે બાહ્ય વિકસિત વિસ્તાર છે ?	શહેર કે નગરની 2011ની વસતિ	જો બાહ્ય વિકસિત વિસ્તાર હોય તો...			
				ગામનો સ્થળ સંકેત નંબર / જો અંશત: હોય તો પેટા નંબર	વિસ્તાર (ચોરસ કિ.મી.માં)	2011ની વસતિ	પૂર્ણત: કે અંશત: સમાવેશ કરવામાં આવેલ ગામ / પેટાપરા / ગણતરી બ્લોકનું નામ
1	2	3	4	5	6	7	8

પત્રક ૨
2011ની વસતિ ગણતરીના એવા શહેરી-જૂથો કે જે
2021ની વસતિ ગણતરીમાં પ્રાદેશિક ફેરફાર સાથે ચાલુ રહ્યા છે

રાજ્ય : ગુજરાત

જિલ્લાનું નામ : _____

અનુ. નં.	શહેરીજુથનું નામ અને તેની સાથે સંકળાયેલા એકમો	શહેર છે, નગર છે કે બાહ્ય વિકસિત વિસ્તાર છે ?	શહેર કે નગરની 2011ની વસતિ	જો બાહ્ય વિકસિત વિસ્તાર હોય તો...			
				ગામનો સ્થળ સંકેત નંબર / જો અંશત: હોય તો પેટા નંબર	વિસ્તાર (ચોરસ કિ.મી.માં)	2011ની વસતિ	પૂર્ણત: કે અંશત: સમાવેશ કરવામાં આવેલ ગામ / પેટાપરા / ગણતરી બ્લોકનું નામ
1	2	3	4	5	6	7	8

પત્રક ૩
૨૦૧૧ના એવા નગર / બાહ્ય વિકસિત વિસ્તાર / ગામ ના નામ કે જે
૨૦૧૧ની વસતિ ગણતરી પછી શહેરી-જૂથના કોઈ પણ એકમ સાથે ભળી ગયેલ હોય

રાજ્ય : ગુજરાત

જિલ્લાનું નામ : _____

અનુ નં.	શહેરીજૂથનું નામ	નગર / બાહ્ય વિકસિત વિસ્તાર / ગામ* ના નામ જે શહેરી-જૂથના કોઈ પણ એકમ સાથે ભળી ગયેલ હોય	શહેરી-જૂથના એકમનું નામ કે જેમાં ભળી ગયેલ હોય	નોંધ+
1	2	3	4	5

- * નામ સાથે (નગર) / (બાહ્ય વિકસિત વિસ્તાર) કે (ગામ) નો ઉલ્લેખ કૌસમાં કરવો
- + કોલમ ૩ અને કોલમ ૪ માં દર્શાવેલ ફેરફારો ને લગતા જાહેરનામાંના નંબરનો ઉલ્લેખ કરવો

પત્રક 4
2011ની વસતિ ગણતરીના એવા શહેરી-જૂથો કે જે
2021ની વસતિ ગણતરીમાંથી રદ કરવાની દરખાસ્ત કરવામાં આવે છે

રાજ્ય : ગુજરાત

જિલ્લાનું નામ : _____

અનુ નં.	શહેરીજૂથનું નામ	રદ કરવાનું કારણ	નોંધ+
1	2	3	4

+ કોલમ 3 માં દર્શાવેલ કારણને લગતા જાહેરનામાંના નંબરનો ઉલ્લેખ કરવો

પત્રક પ

2021ની વસતિ ગણતરી માટે પ્રથમ વખત દરખાસ્ત કરવામાં આવેલ શહેરી-જૂથ અને તેની સાથે સંકળાયેલા એકમો

રાજ્ય : ગુજરાત

જિલ્લાનું નામ : _____

અનુ. નં.	શહેરીજૂથનું નામ અને તેની સાથે સંકળાયેલા એકમો	શહેર છે, નગર છે કે બાહ્ય વિકસિત વિસ્તાર છે ?	શહેર કે નગરની 2011ની વસતિ	જો બાહ્ય વિકસિત વિસ્તાર હોય તો...			
				ગામનો સ્થળ સંકેત નંબર / જો અંશત: હોય તો પેટા નંબર	વિસ્તાર (ચોરસ કિ.મી.માં)	2011ની વસતિ	પૂર્ણત: કે અંશત: સમાવેશ કરવામાં આવેલ ગામ / પેટાપરા / ગણતરી બ્લોકનું નામ
1	2	3	4	5	6	7	8